

ӘОЖ 327:004.9:316.42

ДАҒДАРЫС КЕЗІНДЕ ЦИФРЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚ: ТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ ҰШЖАҚТЫ ГУМАНИТАРЛЫҚ ӘРІПТЕСТІКТІ НЫҒАЙТУ

Елеусіз Біржан Шыңғысбекұлы

магистрант, «Мемлекеттік саясат» білім беру бағдарламасы,
Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару
Академиясы, Астана қ., Қазақстан

Бұл мақалада дағдарыс жағдайында гуманитарлық ден қоюдың негізгі құралы ретінде цифрлық ынтымақтастық феномені талқыланады. Қазіргі замандағы дағдарыстар – пандемиялар, дүлей зілзалалар, әскери қақтығыстар мен әлеуметтік-экономикалық дүркін-дүркін жағдайлар мемлекеттің, бизнес пен қоғамның күш-жігерін ықпалдастырудың жаңа тетіктерінің қажеттілігін әшкереледі. Цифрлық технологиялар іс-қимылдарды жедел үйлестіруге, ресурстарды жұмылдыруға және түрлі әлеуметтік топтар арасындағы сенімді нығайтуға мүмкіндік береді. Халықаралық тәжірибені (Эстония, Финляндия, Оңтүстік Корея, Сингапур, Түркия) және қазақстандық тәжірибені (электрондық үкімет, GovTech, 2024 жылғы су тасқыны кезеңіндегі волонтерлік бастамалар) талдау негізінде цифрлық ынтымақтастықтың күшті және әлсіз жақтары анықталды. Цифрландырудың жетекші елдерінде ол құқықтық базаны, дамыған инфрақұрылымды, жеке сектордың интеграциясын қамтитын институционалдандырылған процесс ретінде дамып келеді. Қазақстанда цифрландыру айтарлықтай табысқа қол жеткізді (eGov, Smart Data Ukimet, Ashyq), бірақ цифрлық теңсіздік, сенімнің жоқтығы және платформалардың фрагментациясы проблемалары сақталып отыр. Ұлттық цифрлық гуманитарлық платформа құру, цифрлық волонтерлік қызметті институционалдандыру, сондай-ақ дағдарыстарды болжау үшін Big Data және жасанды интеллектті пайдалану жөніндегі шаралар ұсынылады. Цифрлық ынтымақтастық технологиялық процесс ретінде ғана емес, сонымен қатар сенімге, әділеттілікке және ынтымақтастыққа негізделген әлеуметтік келісімшарттың жаңа нысаны ретінде қарастырылады.

Кілт сөздері: цифрлық ынтымақтастық, дағдарыс, мемлекет, бизнес, қоғам, цифрлық басқару, гуманитарлық серіктестік, Big Data, жасанды интеллект.

1. Кіріспе

Қазіргі әлем белгісіздіктің жоғары деңгейімен және дағдарыс жағдайларының жиілігінің өсуімен сипатталады. COVID-19 пандемиясы, табиғи апаттар, климаттың өзгеруі және қарулы қақтығыстар дәстүрлі жауап беру механизмдерінің жеткіліксіздігін көрсетті [1-8]. Ресурстардың шектелуі, үйлестірудің әлсіздігі және сенімнің төмен деңгейі ТЖ салдарын күшейтеді [1; 2].

Цифрлық технологиялар дағдарысты басқарудың маңызды элементіне айналууда. Олар шешімдердің ашықтығын қамтамасыз етеді, ақпарат алмасуды жеделдетеді және қоғамның гуманитарлық бастамаларға қатысуы үшін жаңа мүмкіндіктер ашады[6; 7]. Халықаралық тәжірибе мемлекет, бизнес және қоғам арасындағы цифрлық ынтымақтастық тұрақтылықтың кепілі болып табылатынын растайды[8-13].

Мысалдар:

- *Эстония* — мемлекеттік органдар мен бизнес арасында деректер алмасуды қамтамасыз ететін *X-Road/X-tee*, платформасы [9].
- *Финляндия* – *X-Road* және *Koronavilkku* қосымшасымен үйлесімді деректер алмасу қабатының *Suomi.fi Data Exchange Layer* жүйесі (2022 жылдың 1 маусымына дейін жұмыс істейді)[10].
- *Оңтүстік Корея* — мобильді қосымшалар және төтенше жағдайларды болжауға арналған AI жүйелері [11].
- *Сингапур* – *Smart Nation* бағдарламасы, соның ішінде *TraceTogether* және *SafeEntry* қосымшалары [12].
- *Түркия* – 2023 жылғы жер сілкінісінен кейінгі цифрлық жұмылдыру (AFAD)[13].

Қазақстанда *eGov*, *Smart Data Ukimet* және *Ashyq* — эпидемиологиялық бақылаудың QR жүйесі енгізілді[14]. 2024 жылы Telegram-арналары су тасқыны кезінде еріктілерді үйлестірудің негізгі құралына айналды.

2. Теориялық негіздер

1-кесте.

Теоретик/Ойшыл	Негізгі идея	Цифрлық ынтымақтастық контексіндегі мысал
Франсис Фукуяма (1995)	Әлеуметтік капитал мен гүлденудің негізі ретіндегі сенім [1].	Электрондық үкімет және ашық деректер (<i>eGov</i> , <i>Open Data</i>) мемлекетке деген сенімді нығайтып, ашықтықты арттырады
Ибн Халдун (XIV ғасыр)	«Асабия» - дағдарыс жағдайындағы әлеуметтік	Қазақстанда 2024 жылғы су тасқыны кезінде Telegram-арналары арқылы цифрлық

	ұйымшылдық[2].	волонтерлік және өзін-өзі ұйымдастыру
Никколо Макиавелли	Өзгермелі жағдайларда биліктің икемділігі [3].	Дағдарысқа бейімделу құралы ретінде COVID-19 пандемиясы кезінде <i>Ashyq</i> бағдарламасын жедел қабылдау
Қасым хан, Тәуке хан	Басқарудың негізі ретінде әділеттілік пен бірлік [5].	Мемлекеттік көрсетілетін қызметтерге тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін цифрлық қызметтерді дамыту (мысалы, <i>eGov порталы</i>)
Ж. Баласағұни («Құтты білік»)	Халыққа қызмет ететін әділетті билеушінің идеалы [4].	<i>Ukimet smart data</i> — деректерді қоғамдық мүддеге сай шешім қабылдау үшін пайдалану
Әл-Фараби («Қайырымды қала»)	Билік пен қоғамның ортақ игілікке үйлесімі [5].	Қазақстанда басқару процесіне азаматтарды тартуға бағытталған «GovTech» жобалары

3. Әдістеме

Пайдаланылған зерттеу:

- халықаралық тәжірибені салыстырмалы талдау (Эстония, Финляндия, Оңтүстік Корея, Сингапур, Түркия) [9-13];
- үшжақты өзара әрекеттесуді жүйелік талдау [6; 7];
- Жағдай әдісі: Қазақстандағы су тасқыны, 2024 жыл.

4. Халықаралық тәжірибе

Эстония – *X-Road жүйесі (X-road)* деректермен қауіпсіз алмасуды және киберқауіпсіздікті қамтамасыз етеді [9].

Финляндия – *деректер алмасудың Suomi.fi жүйесі* мемлекеттік қызметтерді біріктіретін, *Koronavilkku* қосымшасы 2020-2022 жылдары байланыс іздеу үшін қолданылды[10].

Оңтүстік Корея. ЖИ – жүйелері мен мобильді құлақтандырулар COVID-19 бақылауын және тәуекелдерді болжауды қамтамасыз етті [11].

Сингапур – «*Smart Nation*» бағдарламасы, *TraceTogether* және *SafeEntry* қосымшалары пандемияның салдарын барынша азайтты[12].

Түркия – AFAD 2023 жылғы жер сілкінісінен зардап шеккендерді тіркеу және зардап шеккендерді жоюды үйлестіру үшін цифрлық платформаларды пайдаланды[13].

5. Қазақстандық контекст

- Мемлекет. *eGov, Smart Data Ukimet, Ashyq* [14].

- Бизнес. *Kaspi.kz*, *Halyk Bank* — онлайн донаттар мен әлеуметтік қызметтер.

- Қоғам. 2024 жылғы су тасқыны – Telegram арқылы цифрлық жұмылдыру.

6. Сын-тегеуріндер мен шешімдер

Сын-тегеуріндер: цифрлық теңсіздік, сенімсіздік, фрагментация, цифрлық еріктілік мәртебесінің болмауы [14].

Ұсыныстар:

1. Ұлттық цифрлық гуманитарлық платформа [9; 13].
2. Цифрлық волонтерлік қызметті заңды мойындау [7].
3. Инфрақұрылымды дамыту (5G, спутниктік интернет) [14].
4. Бизнесі ынталандыру (жеңілдіктер, гранттар) [8].
5. Болжауға арналған Big Data және AI [11].
6. Халықаралық ынтымақтастық (БҰҰ, ЕО, Дүниежүзілік банк) [8–10].

7. Қорытынды

Дағдарыс кезінде цифрлық ынтымақтастық технологиялық құрал ғана емес, сонымен қатар сенімге, әділеттілікке және ынтымақтастыққа негізделген әлеуметтік келісімшарттың жаңа нысаны болып табылады [1; 5]. Халықаралық тәжірибе (Эстония [9], Финляндия [10], Оңтүстік Корея [11], Сингапур [12], Түркия [13]) мемлекет, бизнес және қоғамды цифрлық негізде біріктіре алған елдердің дағдарыстарға неғұрлым тиімді төтеп бере алатынын, әлеуметтік шығындарды барынша азайтып, қоғамның тұрақтылығын нығайтатынын көрсетеді.

Қазақстан үшін бұл зерттеу бірқатар нақты қадамдарды тұжырымдауға мүмкіндік береді:

1. Ұлттық цифрлық гуманитарлық тұғырнама (платформа) құру – зардап шеккендерді тіркеу, еріктілерді жұмылдыру, мемлекет, бизнес және қоғам арасындағы көмекті тарату және іс-қимылдарды үйлестіру үшін бірыңғай кеңістік.

2. Цифрлық волонтерлік қызметті құқықтық бекіту – еріктілердің мәртебесін, әлеуметтік бонустарды (еңбек өтілі, салық жеңілдіктері) және азаматтық қорғау жүйесіне интеграциялауды көздейтін заңнамалық базаны әзірлеу болып табылады.

3. Өңірлерде цифрлық инфрақұрылымды дамыту ауылдық және қол жетуі қиын аудандарда 5G және спутниктік интернетті, сондай-ақ халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру жөніндегі ұлттық бағдарламаларды енгізу үшін басым бағыт болып табылады.

4. Бизнесі ынталандыру – IT-компаниялар мен банктер үшін салықтық жеңілдіктер мен мемлекеттік гранттарды енгізу, олар гуманитарлық ден қою қызметтерін құрады, бұл мемлекеттік-жекешелік әріптестікті нығайтуға мүмкіндік береді.

5. Гуманитарлық тәуекелдерді болжау үшін Big Data мен жасанды интеллектті пайдалану: азаматтардың өтініштерін талдау, әлеуметтік желілердің деректері, ашық дереккөздер және төтенше жағдайлар туралы ерте ескерту статистикасы.

6. Халықаралық ынтымақтастықты кеңейту – Қазақстанның жаһандық цифрлық бастамаларға (БҰҰ, Дүниежүзілік банк, ЕО) қатысуы, Эстония, Оңтүстік Корея және Сингапурмен тәжірибе алмасу, сондай-ақ Түркия сияқты ақыл-ойы жақын елдермен байланыстарды нығайту.

Осылайша, цифрлық ынтымақтастық ұлттық саясаттың стратегиялық бағытына айналуы тиіс. Ұсынылып отырған шараларды іске асыру Қазақстанға төтенше жағдайларға ден қоюдың тиімділігін арттырып қана қоймай, бүкіл Орталық Азия өңірі үшін үлгі бола алатын цифрлық гуманитарлық әріптестік моделін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. Free Press. <https://archive.org/details/trustsocialvirtu00fuku>
2. Ibn Khaldun. (1967). *The Muqaddimah: An introduction to history*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691166285/the-muqaddimah>
3. Machiavelli, N. (2001). *Государь*. Москва: Мысль. https://az.lib.ru/m/makiavelli_n/
4. Balasagun, J. (1986). *Qutty bilik*. Алматы: Ғылым. https://kitap.kz/book/qutty_bilik
5. Al-Farabi. (1975). *Философиялық композициялар*. Алматы: Ғылым. <https://kitap.kz/book/alfarabi>
6. Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). *Digital era governance: IT corporations, the state, and e-government*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/digital-era-governance-9780199296194>
7. Meyer, E. T., & Schroeder, R. (2015). *Digital humanitarians*. CRC Press. <https://doi.org/10.1201/b19096>
8. World Bank. (2020). *GovTech: Putting people first*. World Bank. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/584821600423810083/govtech-putting-people-first>
9. e-Estonia Briefing Centre. (2023). *Digital society report*. e-Estonia. <https://e-estonia.com>
10. Ministry of Finance of Finland. (2022). *Open data and crisis response*. Ministry of Finance of Finland. <https://vm.fi/en/open-data>
11. Government of Korea. (2021). *Smart disaster management system*. Ministry of the Interior and Safety. <https://www.mois.go.kr>

12. Smart Nation Singapore. (2022). *Annual report 2022*. Smart Nation and Digital Government Office. <https://www.smartnation.gov.sg>

13. AFAD Turkey. (2023). *Digital response to earthquake report*. Disaster and Emergency Management Authority (AFAD). <https://www.afad.gov.tr>

14. Қазақстан Республикасы Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігі. (2022). *Цифрлық Қазақстан*. ҚР ЦДИАӨМ. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai>

ЦИФРОВОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА: УКРЕПЛЕНИЕ ТРЁХСТОРОННЕГО ГУМАНИТАРНОГО ПАРТНЁРСТВА С ПОМОЩЬЮ ТЕХНОЛОГИЙ

Елеусіз Біржан Шыңғысбекұлы

В статье рассматривается феномен цифрового сотрудничества как ключевого инструмента гуманитарного реагирования в условиях кризиса. Современные кризисы — пандемии, стихийные бедствия, военные конфликты и социально-экономические потрясения — выявили необходимость новых механизмов координации усилий государства, бизнеса и общества. Цифровые технологии позволяют оперативно координировать действия, мобилизовать ресурсы и укреплять доверие между различными социальными группами. На основе анализа международного опыта (Эстония, Финляндия, Южная Корея, Сингапур, Турция) и казахстанской практики (электронное правительство, GovTech, волонтерские инициативы во время наводков 2024 года) определены сильные и слабые стороны цифрового сотрудничества. В странах-лидерах цифровизация развивается как институционализированный процесс, включающий нормативно-правовую базу, развитую инфраструктуру и интеграцию частного сектора. В Казахстане достигнут значительный прогресс (eGov, Smart Data Ukimet, Ashyq), однако сохраняются проблемы цифрового неравенства, недостаточного доверия и фрагментации платформ. Предлагаются меры по созданию национальной цифровой гуманитарной платформы, институционализации цифрового волонтерства и применению Big Data и искусственного интеллекта для прогнозирования кризисов. Цифровое сотрудничество рассматривается не только как технологический процесс, но и как новая форма социального контракта, основанного на доверии, справедливости и партнёрстве.

Ключевые слова: цифровое сотрудничество, кризис, государство, бизнес, общество, цифровое управление, гуманитарное партнёрство, Big Data, искусственный интеллект.

DIGITAL COOPERATION IN TIMES OF CRISIS: STRENGTHENING TRILATERAL HUMANITARIAN PARTNERSHIP THROUGH TECHNOLOGIES

Eleussiz Birzhan Shyngysbekuly

This article discusses the phenomenon of digital cooperation as a key tool for humanitarian response in times of crisis. Modern crises — pandemics, natural disasters, armed conflicts, and socio-economic shocks — have revealed the need for new mechanisms of coordination between the state, business, and society. Digital technologies enable rapid coordination of actions, mobilization of resources, and strengthening of trust among different social groups. Based on the analysis of international experience (Estonia, Finland, South Korea, Singapore, Turkey) and Kazakhstan's practice (e-government, GovTech, volunteer initiatives during the 2024 floods), the strengths and weaknesses of digital cooperation are identified. In leading digitalization countries, this process is institutionalized, supported by legal frameworks, developed infrastructure, and private sector integration. In Kazakhstan, significant progress has been achieved (eGov, Smart Data Ukimet, Ashyq), yet challenges remain, including digital inequality, lack of trust, and platform fragmentation. The article proposes measures such as creating a national digital humanitarian platform, institutionalizing digital volunteering, and applying Big Data and artificial intelligence for crisis forecasting. Digital cooperation is viewed not merely as a technological process, but as a new form of social contract based on trust, fairness, and collaboration.

Keywords: digital cooperation, crisis, government, business, society, digital governance, humanitarian partnership, Big Data, artificial intelligence.

REFERENCES

1. Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. Free Press. <https://archive.org/details/trustsocialvirtu00fuku>
2. Ibn Khaldun. (1967). *The Muqaddimah: An introduction to history*. Princeton University Press. <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691166285/the-muqaddimah>
3. Machiavelli, N. (2001). *Государь*. Москва: Мысль. https://az.lib.ru/m/makiavelli_n/
4. Balasagun, J. (1986). *Qutty bilik*. Алматы: Ғылым. https://kitap.kz/book/qutty_bilik

5. Al-Farabi. (1975). *Философиялық композициялар*. Алматы: Ғылым. <https://kitap.kz/book/alfarabi>
6. Dunleavy, P., Margetts, H., Bastow, S., & Tinkler, J. (2006). *Digital era governance: IT corporations, the state, and e-government*. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/digital-era-governance-9780199296194>
7. Meyer, E. T., & Schroeder, R. (2015). *Digital humanitarians*. CRC Press. <https://doi.org/10.1201/b19096>
8. World Bank. (2020). *GovTech: Putting people first*. World Bank. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/584821600423810083/govtech-putting-people-first>
9. e-Estonia Briefing Centre. (2023). *Digital society report*. e-Estonia. <https://e-estonia.com>
10. Ministry of Finance of Finland. (2022). *Open data and crisis response*. Ministry of Finance of Finland. <https://vm.fi/en/open-data>
11. Government of Korea. (2021). *Smart disaster management system*. Ministry of the Interior and Safety. <https://www.mois.go.kr>
12. Smart Nation Singapore. (2022). *Annual report 2022*. Smart Nation and Digital Government Office. <https://www.smartnation.gov.sg>
13. AFAD Turkey. (2023). *Digital response to earthquake report*. Disaster and Emergency Management Authority (AFAD). <https://www.afad.gov.tr>
14. Ministry of Digital Development, Innovations and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan. (2022). *Digital Kazakhstan*. MDDIAI RK. Retrieved from <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai>